Date.............
Page.............

Name :- Khungla Priya H.

Subject :- Counselling - Psychology

Roll no :- 253

PRN no :- COC2025253

College :- R. R. Lalan College

Sign : Priya

Khungla Priya H. Roll no: 253

શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનની અભ્યાસ પદ્ધતિઓ તરીકે મુલાકાત અને પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ

મુલાકાત પદ્ધતિ

મુલાકાત પદ્ધતિનો ઉપયોગ શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં કરવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિ દ્વારા શૈક્ષણિક મનોવૈજ્ઞાનિકો વિદ્યાર્થીઓની અભિરુચી, અભિયોગ્યતા, મનોવિકૃતિ સંબંધિત સમસ્યાનો અભ્યાસ કરે છે. મુલાકાત પદ્ધતિ ચિકિત્સા મનોવિજ્ઞાનની મહત્વની પદ્ધતિ છે. તેના દ્વારા મહત્વપૂર્ણ માહિતી એકત્રીત કરવામાં આવે છે. ચિકિત્સા મુલાકાત વિના અનુકૂળ ન થાય. અસીલને મળવું, તેની માહિતી કાઢવી, અને તેના અસીલનો ઉપચાર શક્ય બને મટે. તેથી મુલાકાત પદ્ધતિ જરૂરી બને છે.

મુલાકાતનો અર્થ

મુલાકાત માટે અંગ્રેજી શબ્દ Interview છે. તેમાં બે શબ્દો સમાવિષ્ટ છે. Inter અને view. અહીં Inter એટલે અંદર અને view એટલે જોવું. અંદર જોવું એટલે ઇન્ટરવ્યુ વ્યક્તિની અંદર ઊંડા ઊતરી તેની ગહન ભીતરી વાતો કઢાવવી એટલે 'ઇન્ટરવ્યું'. મુલાકાત એક એવી પદ્ધતિ છે જેના દ્વારા વ્યાપક અભ્યાસ વ્યક્તિઓના એવા અનુભવો અને વિચારો વગેરે વિશે માહિતી

Khungla Priya H. Roll no: 253 [illegible]

પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ જેના વિશે આપણે પ્રત્યક્ષ રીતે કંઈ પણ દેખાતું નથી.

મુલાકાતની વ્યાખ્યા

" મુલાકાત આમને - સામને કરવામાં આવેલ એક પરસ્પર વાર્તાલાપ છે જેમાં એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિ પાસેથી અમુક માહિતીને પ્રાપ્ત કરે છે."

- કૅનિન

" મુલાકાતનો અર્થ આમને - સામને વિચારોનું આદાન - પ્રદાન છે જેમાં મુલાકાત લેનાર એવો પ્રયત્ન કરે છે કે બીજી વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓ પાસેથી તેની માન્યતાઓ, મતો, મનોવલણો અને વિચારો વિશે માહિતી પ્રાપ્ત કરી લેવામાં આવે."

- મેકોબી તથા મેકોબી

" મૌલિક રીતે જોઈએ તો મુલાકાત સામાજિક આંતરક્રિયાની એક પ્રક્રિયા છે."

- ગુડે અને હાટે

Khungla Priya H. Roll no : 253 Priya

મુલાકાતના પ્રકારો

શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં બે પ્રકારની મુલાકાતનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

1. સંરચિત મુલાકાત
2. અસંરચિત મુલાકાત

1. સંરચિત મુલાકાત

સંરચિત મુલાકાતમાં શૈક્ષણિક મનોવૈજ્ઞાનિક પહેલેથી આખું નક્કી કરી લે છે. કે વિદ્યાર્થીઓમાંથી તેઓ કયા કયા પ્રશ્નો પૂછશે પ્રશ્ન પૂછવાનો ક્રમ શું હશે સામાન્ય રીતના જે ક્રમ નિશ્ચિત કરવામાં આવે છે. તે જ ક્રમમાં દરેક બાળકો કે વિદ્યાર્થીઓને પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે છે જણાવવામાં આવ્યો છે કે આ પ્રકારની મુલાકાતમાં વસ્તુલક્ષીતા વધુ હોય છે સાથે સાથે તે ક્રમમાં બધા પણ વધુ હોય છે.

2. અસંરચિત મુલાકાત

અસંરચિત મુલાકાત એવી મુલાકાત ને કહેવામાં આવે છે જેમાં મુલાકાત કરતા પ્રશ્નોના સ્વરૂપ પોતાના મનથી જ નિર્ધારિત કરે છે. તે દરેક બાળકોને કોઈ એક નિશ્ચિત ક્રમમાં પ્રશ્ન નથી પૂછતા કેટલાક

Khungla Priya H. 253 Priya

બાળકો એક એવા પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે છે તો કેટલાક અન્ય બાળકોને અન્ય પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછવામાં આવે છે અને આપવામાં આપેલા જવાબનું વિશ્લેષણ કરી મુલાકાત કરતા બાળકોની આવી રુચી મનોવલણ અને અન્ય સદ્દગુણો વિશે નિષ્કર્ષ પર પહોંચે છે.

મુલાકાત પદ્ધતિના લાભ / ગેરલાભ

લાભ

- મુલાકાત પદ્ધતિ એક એવી પદ્ધતિ છે જેમાં બાળકોના ચહેરાના હાવ-ભાવ બોલવાની છટાં વગેરેનું નિરીક્ષણ કરી મુલાકાત કરતા અને.
- રુબરુ મુલાકાતમાં વ્યક્તિ જવાબ આપવાનું ટાળતી નથી. તેથી માહિતી મેળવવાની શક્યતા વધી જાય છે.
- જે લોકો વાંચી કે લખી શકતા નથી અથવા નાના બાળકો છે. તેમની વાસ્તવિક માહિતી મેળવવા માટે આ શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિ છે.

Date............
Page............

Khungla Priya H. Roll n: 253 Priya

મર્યાદા

- મુલાકાત પદ્ધતિમાં વધુ સમય લાગે છે અને સાથે સાથે પર્યાપ્ત પદ્ધતિ પણ અપનાવવામાં આવતી છે આમાં વધુ સમય લાગવાનું કારણ એ છે કે ઘણી વખત એક એક બાળકો અથવા વિદ્યાર્થીઓને અલગથી બોલાવીને મુલાકાત કરવામાં વધારે સમય લાગે છે.

- મુલાકાત પદ્ધતિની એક સામાન્ય મર્યાદા એ પણ ગણાવવામાં આવી છે કે ફક્ત પાંચેક મિનિટ સુધી જ બાળકને પ્રશ્ન પૂછી તથા તેમના દ્વારા આપેલા જવાબો દેખાડવામાં આવેલા જવાબોને જોઈ અને એક નિષ્કર્ષ પર પહોંચવું એ પણ યોગ્ય વૈજ્ઞાનિક પગલું માની ન શકાય.

- ઘણીવાર મુલાકાત આપનાર વ્યક્તિ સત્ય કહેવાને બદલે સમાજમાં જે સારું લાગે તેવા જવાબો આપવાનો પ્રયાસ કરે છે.

આ ઉપરાંત, અર્ધ-માળખાબદ્ધ મુલાકાત, ગ્રુપ મુલાકાત, ટેલિફોન અથવા ઓનલાઈન મુલાકાત વગેરે પદ્ધતિ દ્વારા પણ મુલાકાત લેવામાં આવે છે. મુલાકાત પદ્ધતિ દ્વારા પરિણામો વધારે વિશ્વસનીય આવી શકે છે.

Khungla Priya H. Roll n: 253 Priya

પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ

પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં એક મુખ્ય પદ્ધતિ છે. આ પદ્ધતિમાં પ્રશ્નોની એક લાંબી યાદી તૈયાર કરવામાં આવે છે. જેને પ્રશ્નાવલી કહેવામાં આવે છે. પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિએ સામાજિક સંશોધન અને માહિતી એકત્રીકરણ માટેની એક અત્યંત લોકપ્રિય અને મહત્વપૂર્ણ પદ્ધતિ છે. અહીં બાળકો, વિદ્યાર્થીઓ અને વ્યક્તિઓને પ્રશ્નાવલી આપવામાં આવે છે. જેમાં અમુક પ્રશ્નો હા, ના, સાચું, ખોટું વગેરે વિકલ્પો સાથે પૂછવામાં આવે છે અને અમુક પ્રશ્નોમાં વ્યક્તિ તેમના વિચારો મુજબ લાંબો ઉત્તર પણ આપી શકે છે.

પ્રશ્નાવલીનો અર્થ

જ્યારે સંશોધક તેમના અભ્યાસ હેતુના વિષય સંબંધિત પ્રશ્નોની એક યાદી તૈયાર કરી અને ઉત્તરદાતા તે પ્રશ્નોના જવાબ ભરી લખીને આપે ત્યારે તેને પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિ કહેવામાં આવે છે.

Khungla Priya H Roll n: 253 Priya

વ્યાખ્યા

" સામાન્ય રીતે પ્રશ્નાવલી એક એવું સાધન છે જેમાં વ્યક્તિ ક્રમની મદદથી ઉત્તર આપવામાં આવે છે તથા જેમાં ઉત્તરદાતા સ્વયં ભરે છે."

- ગુડે તથા હટ્ટ

" મહિ ત્યારે એવા કોઈ પણ સાધન માટે 'પ્રશ્નાવલી' શબ્દનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે જેમાં એવા પ્રશ્નો કે પત્રકો હોય છે જેમાં ઉત્તર વ્યક્તિ પોતે આપે છે."

- એફ. એન. કરલિંગર

પ્રશ્નાવલીના પ્રકારો

શૈલી અનુસાર શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં પ્રશ્નાવલી મુખ્યત્વે બે પ્રકાર છે.

1. ખુલ્લા સ્વરૂપની પ્રશ્નાવલી

2. બંધ સ્વરૂપની પ્રશ્નાવલી

Date............
Page............

Khungla Priya H. Roll no: 253 Priya

1. ખુલ્લી પ્રશ્નાવલી

આ પ્રકારની પ્રશ્નાવલીમાં ઉત્તરદાતાને પોતાના વિચારો વિગતવાર અને મુક્ત રીતે રજુ કરવાની છૂટ હોય છે. જ્યારે આપણે કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી ઊંડાણપૂર્વક માહિતી, અભિપ્રાયો કે લાગણીઓ મેળવવી હોય ત્યારે આ પ્રકારની પ્રશ્નાવલીનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આ પ્રશ્નાવલી પ્રશ્ન પછી ખાલી જગ્યા આપવામાં આવે છે. જેમાં ઉત્તરદાતાએ પોતાનો જવાબ વર્ણનાત્મક રીતે લખવાનો હોય છે તેથી સામે રહેલી વ્યક્તિ અથવા ઉત્તરદાતાના મંતવ્યો સ્પષ્ટપણે મળી શકાય છે.

2. બંધ પ્રશ્નાવલી

આ પ્રકારની પ્રશ્નાવલીમાં પ્રશ્નોના જવાબો મર્યાદિત હોય છે અને ઉત્તરદાતાએ આપેલા વિકલ્પોમાંથી જ પસંદગી કરવાની હોય છે. આ પ્રકારની પ્રશ્નાવલી નીચે હા / ના અથવા બહુવિકલ્પો જેવા ચોક્કસ વિકલ્પો આપવામાં આવે છે. જ્યારે સંશોધક ચોક્કસ આંકડાકીય માહિતી મેળવવી હોય અને ઝડપી વિશ્લેષણ કરવું હોય ત્યારે આ પ્રકારની પ્રશ્નાવલી વાપરવામાં આવે છે.

Khungla Priya H. Roll n:: 253 Priya

પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિના લાભ / ગેરલાભ

લાભ

- આ પદ્ધતિમાં સમય, શક્તિ અને નાણાંની બચત થાય છે.
- ભૌગોલિક રીતે દુર રહેલા લોકો પાસેથી પણ ટપાલ કે ઇ-મેઇલ દ્વારા માહિતી મેળવી શકાય છે.
- બધાને સમાન પ્રશ્નો પૂછતા હોવાથી માહિતીનું તુલનાત્મક વિશ્લેષણ સરળ બને છે.

ગેરલાભ

- જે લોકો વાંચી કે લખી શકતા નથી તેમની પાસેથી આ પદ્ધતિ દ્વારા માહિતી મેળવી શકાતી નથી.
- ઘણીવાર ઉત્તરદાતા કેટલાક પ્રશ્નોના જવાબ આપતા ઉત્તરદાતા તેનો ખોટો અર્થ કરે છે.
- જો કોઈ પ્રશ્ન અઘરો હોય તો સંશોધકની ગેરહાજરી ઉત્તરદાતા તેનો ખોટો અર્થ કાઢી શકે છે.
- ટપાલ દ્વારા મોકલેલી પ્રશ્નાવલી ઘણીવાર પાછી આવતી નથી.